

УДК 347.965(477.8-89Гал)“1924”
ORCID ID:0000-0002-8008-7657

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2021.22.3699>

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ У СПРАВІ ОЛЬГИ БАСАРАБ

Ярослав БАЛАН

Тернопільська національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
катедра історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук
вул. Громницького, 1, Тернопіль, 46027, Україна
e-mail: yaroslav.balan@gmail.com

На основі архівних джерел та історіографії досліджено участь адвокатів Степана Шухевича та Володимира Бачинського щодо обставин смерті Ольги Басараб. З'ясовано окремі деталі, хід подій, пов'язаних із загибеллю О. Басараб, що відбувалися в лютому 1924 р. у Львові. Основна увага зосереджена на аналізі заяв адвокатів щодо кримінальної справи, яку сфабрикувала польська поліція. Визначено проблеми, з якими зіткнулися адвокати, розглядаючи протоколи кримінальної справи.

Ключові слова: Східна Галичина, протокол, в'язниця, адвокат, арешт, Ольга Басараб.

Поразка українського визвольного руху в ході польсько-української війни, долучення її території до складу Другої Речі Посполитої, зумовило загострення стосунків між українцями та поляками. Завдяки високому рівневі національної самосвідомості українства, Східна Галичина стала об'єктом особливої уваги польської влади¹. На початку 1920-х рр. польська поліція проводила ревізії та арешти серед українських студентів Таємного українського університету у Львові. Під час однієї із таких ревізій відбувся арешт, який надалі призвів до смерті Ольги Басараб.

Деталі подій щодо справи О. Басараб в історичній науці висвітлено недостатньо. В українській діаспорній літературі, на основі спогадів безпосередніх учасників, української преси, на проблему справи О. Басараб звертав увагу Зиновій Книш². Цінним джерелом є збірник спогадів про О. Басараб за редакцією Ірени Книш³. Про свою участь та перебіг справи описав у своїх мемуарах Степан Шухевич⁴. У праці Петра Мірчука⁵ події, пов'язані з

¹ Богдан Гудь, *3 історії етносоціальних конфліктів. Українці й поляки на Наддніпрянщині, Волині й у Східній Галичині в ХІХ – першій половині ХХ ст.*, (Харків: Акта, 2018), 316.

² Зиновій Книш, *Власним руслом. Українська Військова Організація від осені 1922 до літа 1924 року*, (Торонто, 1966), 184.

³ *Незабуття Ольга Басараб. Вибране*, ред. Ірена Книш, (Вінніпег, 1976), 240.

⁴ Степан Шухевич, *Моє життя. Спогади*, (Лондон: Українська Видавнича Спілка, 1991), 619.

⁵ Петро Мірчук, *Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки*, (Київ: Українська Видавнича Спілка 2007), 1006.

О. Басараб, подано як один із епізодів формування та становлення Української Військової Організації (далі – УВО). Відомою дослідницею життя та діяльності О. Басараб є Ольга Бежук⁶. Однак розгляд обставин участі адвокатів Степана Шухевича та Володимира Бачинського у з'ясуванні смерті О. Басараб оприлюднено практично вперше.

Мета публікації полягає в розкритті обставин участі адвокатів С. Шухевича та В. Бачинського у подіях, пов'язаних із загибеллю О. Басараб, що сталася в лютому 1924 р. у Львові.

Отже, дня 9 лютого 1924 р. при вул. Виспянського 34, у львівському помешканні, де жила Ольга Басараб, представники інформаційного відділу поліції провели обшуки, виявивши значну кількість розвідувальних матеріалів. Зокрема, знайдено детальний план дислокації польської армії, інструкції розвідувального підрозділу УВО, порівняння розвідувальної інформації, зібраної з території Польщі від серпня 1923 р. до лютого 1924 р.⁷

Вилучені матеріали давали право польській поліції припускати, що вони мають справу з УВО. Розвідницю заарештували й почали допитувати, але вона заперечувала свою приналежність до розвідувальної мережі УВО⁸. Після допитів та тортур О. Басараб померла у в'язниці. Поліція цинічно приховала, смерть української патріотки, поховавши її під іншим прізвищем у спільній могилі на Янівському цвинтарі Львова, і навіть не повідомила родину⁹.

Для преси поліція подала фальшиві дані. Так, польський часопис “*Kurjer Lwowski*” 15 лютого 1924 р. повідомив, що вчинила самогубство 20-ти річна Юлія Баравська у поліційній в'язниці, що міститься при вул. Яховича у Львові¹⁰.

Новину про самогубство невідомої жінки у в'язниці пригадувала одна із сучасників тих подій та добра знайома О. Басараб, Марія Бачинська-Донцова. “Приголомшена страшною звісткою я сиділа мовчки і серце стискалося, бо я знала, що в слідчій тюрмі [...] сиділи дві мої шкільні подруги з Українського дівочого ліцею в Перемишлі: Ольга з Левицьких Басараб і Стефанія Савицька”¹¹.

Інформація із часописів та від знайомих занепокоїла родину О. Басараб. Северин Левицький, брат Ольги, вирушив до дирекції поліції 19 лютого 1924 р., щоб отримати більше відомостей про останні події. Зустрівшись із комісаром поліції, останній повідомив йому, що вночі з 12 на 13 лютого його сестра повісилися на віконних ґратах в'язничної камери¹².

⁶ Ольга Бежук, “Матеріали Ольги Басараб: ще раз про розвідувальну діяльність УВО”, *Вісник Національного університету Львівська політехніка*, No. 584, (2007), 129–133.

⁷ Петро Мірчук, *Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки*, (Київ: Українська Видавнича Спілка 2007), 467.

⁸ Ольга Бежук, “Матеріали Ольги Басараб: ще раз про розвідувальну діяльність УВО”, *Вісник Національного університету Львівська політехніка*, No. 584, (2007), С 132–133.

⁹ *Незабуття Ольга Басараб. Вибране*, ред. Ірена Книш, (Вінніпег, 1976), 32.

¹⁰ “*Samobyjstwo w aresztach polic*”, *Kurjer Lwowski*, 5 lutego, (1924).

¹¹ *Незабуття Ольга Басараб. Вибране*, ред. Ірена Книш, (Вінніпег, 1976), 66–67.

¹² Зиновій Книш, *Власним руслом. Українська Військова Організація від осені 1922 до літа 1924 року*, (Торонто, 1966), 138.

Вранці 22 лютого 1924 р. в Окружному кримінальному суді Львова адвокати, спільно із представниками родини загиблої в присутності судді заслухали *судово-медичного експерта* Влодзімежа Серадського, який проводив розтин загиблої. Він зазначив, що під час розтину на тілі виявлено сліди побиття. Після почутого С. Левицький через клопотання адвокатів В. Бачинського та С. Шухевича подали заяву про кримінальне правопорушення. У ній вони вимагали негайної ексгумації тіла покійної та провадження повторного судового розтину, через особистого лікаря покійної Мар'яна Панчишина; додаткового слухання В. Серадського та усіх, хто брав участь при першому розтині тіла; переслухання в'язнів, які перебували 13 і 14 лютого у в'язниці, де померла О. Басараб¹³.

Відтак 23 лютого 1924 р. адвокати подали заяву на: доступ до поліційних актів, щоб дізнатися, хто допитував потерпілу та був при допиті; дізнання вартових та в'язнів, які перебували під час допитів потерпілої, щоб підтвердити факт, чи потерпіла перебувала одна в камері та виключити підозру, що її могли побити в'язні; отримання від дирекції поліції предмету, на якому повісилася О. Басараб; заслуховування свідків, Єви Дибів, яка стверджувала, що у в'язниці є камера для спеціальних допитів, з якої вночі й над ранком перед днем смерті Ольги були чути крики і стогони жінки; огляд в'язничної камери, для підтвердження факту, чи покійна самостійно вчинила самогубство, зважаючи на конструкцію будинку, висоту вікон¹⁴.

Однак суддя не взяв до уваги всі згадані факти, що подали адвокати. На численні усні та письмові прохання до судді Казімежа Ангельського, В. Бачинський та С. Шухевич так і не отримали оригіналів акту справи та протоколу судового розтину тіла загиблої¹⁵.

Під тиском родини, адвокатів та громадськості, суддя К. Ангельський призначив проведення ексгумації тіла на 26 лютого 11 год. дня¹⁶. Зазначеного дня на Янівському цвинтарі зібралася велика кількість людей, переважно молодь. У призначений час прибули адвокати С. Шухевич та В. Бачинський, які отримали право бути при ексгумації. Однак процес провели ще до приїзду адвокатів, а до огляду тіла їх не допустили, позаяк, згідно із ухвалою суду, адвокати мали право бути лише під час ексгумації тіла¹⁷. Так, своїм вчинком польська влада свідомо уникнула присутності адвокатів, щоб забезпечити алібі у процесі ексгумації.

¹³ Справа Коваленка Василя, Мельника Андрія, обвинувачених в шпигунстві, Центральний державний історичний архів м. Львів (Далі-ЦДІА України у Львові), ф. 371, оп. 1, спр. 39, арк. 252–253 зв.

¹⁴ Там само, арк. 254–255 зв.

¹⁵ Степан Шухевич, *Моє життя. Спогади*, (Лондон: Українська Видавнича Спілка, 1991), 324.

¹⁶ “Ексгумація”, *Діло*, 27 лютого, (1924).

¹⁷ Степан Шухевич, *Моє життя. Спогади*, (Лондон: Українська Видавнича Спілка, 1991), 324.

При огляді тіла були присутні суддя К. Ангельський, прокурор Гіртлер, В. Серадський та лікар-українець М. Панчишин. Стверджено, що тіло О. Басараб було ідентичне з Ю. Баравською, яку поліція доставила до Інституту судової медицини, щоб провести розтин, який проводив В. Серадський¹⁸. М. Панчишин не бачив підстав робити висновки про самогубство і вважав, що нічого стверджувати, ні заперечувати на основі ексгумації не є можливим. Згідно із висновками і постановою Окружного кримінального суду, О. Басараб вчинила самогубство¹⁹.

Отже, попри судові донесення, резонанс справи та ексгумацію тіла, остаточно не вдалося з'ясувати, чи дійсно покійна вчинила самогубство, чи була закатована у в'язниці під час допитів. Старанням адвокатів доведено факт, що польська поліція приховала смерть та вірогідно інсценізувала самогубство. Завдяки адвокатам потерпілої С. Шухевича та В. Бачинського суспільство дізналося про тортури над українськими в'язнями, особливо у політичних справах.

PARTICIPATION OF UKRAINIAN LAWYERS IN THE OLGA BASARAB'S CASE

Yaroslav BALAN

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Department of History of Ukraine, Archeology and Special Branches of Historical Science
1, Hromnytskoho str., 46027, Ternopil, Ukraine
e-mail: yaroslav.balan@gmail.com

Based on archival sources and historiography, the author examines the participation lawyers Stepan Shukhevych and Volodymyr Bachynsky from Lviv in clarifying the circumstances of Olga Basarab's death. The defeat of the Ukrainian liberation movement during the Polish-Ukrainian war caused aggravation of relations between Ukrainians and Poles. In the early 1920s, Polish police conducted audits and arrests among Ukrainian students in Lviv. During one of those audits, there was made an arrest, which later led to the death of O. Basarab in prison.

In the article the author reveals the course of events connected with the death of O. Basarab, which took place in February 1924 in Lviv. At the beginning of February 1924, on 34 Vispyanskoho st., in O. Basarab's apartment, representatives of the police information department conducted searches, finding a significant quantity of intelligence materials. The excluded materials were perceived by the Polish police as a spy agent materials from a secret military organization known as the Ukrainian Military Organization. The detainee was interrogated, but she denied belonging to the spy network. O. Basarab died in prison after interrogation and torture. The police did not inform the family and society about the death of the prisoner.

Lawyers' statements were filed against a criminal case fabricated by Polish police to cover up a cynical death. At the Lviv District Criminal Court, lawyers, together with the victim's family and judges, heard forensic expert Włodzimierz Sieradski, who found traces of the beating on the body of the deceased. After hearing the conclusion, lawyers of V. Bachynsky and S. Shukhevych filed a criminal

¹⁸ “Карне донесення”, *Діло*, 29 лютого, (1924).

¹⁹ Ліліана Гентош, *Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів*, (Львів: ВНТЛ-Класика, 2015), 151–152.

offense. In the statement, they demanded the immediate exhumation of the body and a re-autopsy, through the personal doctor of the deceased Marian Panchyshyn; additional hearing of V. Seradsky and all those who was at the first autopsy; interrogation of prisoners who were in the prison on February 13 and 14, where O. Basarab died. Lawyers also applied for access to police records to find out who questioned the victim and was present during the interrogation.

The problems faced by the lawyers during the consideration of the criminal case protocols were identified. The judge did not take into account all the facts mentioned by the lawyers. At numerous oral and written requests to Judge Kazimierz Angelsky by V. Bachynsky and S. Shukhevykh never received the originals files of the case and the protocol of the judicial autopsy of the body of the deceased. But under pressure from family, lawyers and the public, the judge ruled that the body tour was on February 26. Lawyers S. Shukhevykh and V. Bachynsky arrived at the appointed time. However, the exhumation was carried out before the arrival of the lawyers, and they were not allowed to examine the body, because according to the court ruling, the lawyers had the right to be only during the exhumation of the body. By doing so, the Polish authorities avoided the presence of lawyers to provide an alibi during the exhumation process.

Thus, despite the resonance of the case and the exhumation of the body, it was not possible to find out whether the deceased actually committed suicide or was tortured in prison during interrogations. The fact that the Polish police concealed death and probable staging of suicide was proved by the lawyers efforts. Thanks to the hard work of S. Shukhevykh and V. Bachynsky, the torture of Ukrainian prisoners was reported, especially in political cases.

Keywords: Eastern Galicia, protocol, prison, lawyer, arrest, Olga Basarab.

REFERENCES

- “Ekshumatsiia”, *Dilo*, 27 liutoho, (1924). (in Ukrainian)
- “Karne donesennia”, *Dilo*, 29 liutoho, (1924). (in Ukrainian)
- “Samobójstwo w aresztach polic”, *Kurjer Lwowski*, 5 lutego, (1924). (in Polish)
- Bezhuk, Olha. “*Materialy Olhy Basarab: shche raz pro rozviduvalnu diialnist UVO*”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu Lvivska politehnika*, No. 584, (2007), 129–133. (in Ukrainian)
- Hentosh, Liliana. *Mytropolyt Sheptytskyi: 1923–1939. Vyprovuvannia idealiv*, (Lviv: VNTL-Klasyka, 2015), 585. (in Ukrainian)
- Hud, Bohdan. *Z istorii etnosotsialnykh konfliktiv. Ukraintsi y poliaky na Naddnyprianshchyni, Volyni y u Skhidnii Halychyni v XIX – pershii polovyni XX st.*, (Kharkiv: Akta, 2018), 480. (in Ukrainian)
- Knysh, Irena. *Nezabutnia Olha Basarab. Vybrane*, (Vinnipeh, 1976), 240. (in Ukrainian)
- Knysh, Zynovii. *Vlasnym ruslom. Ukrainska Viiskova Orhanizatsiia vid oseni 1922 do lita 1924 roku*, (Toronto, 1966), 184. (in Ukrainian)
- Mirchuk, Petro. *Narys istorii OUN. 1920–1939 roky*, (Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka 2007), 1006. (in Ukrainian)
- Shukhevykh, Stepan. *Moie zhyttia. Spohady*, (London: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 1991), 619. (in Ukrainian)
- Sprava Kovalenka Vasylia, Melnyka Andriia, obvynuvachenykh v shpyhunstvi, Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv m. Lviv, f. 371, op. 1, spr. 39, ark. 252–253 zv. (in Ukrainian)
- Sprava Kovalenka Vasylia, Melnyka Andriia, obvynuvachenykh v shpyhunstvi, Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv m. Lviv, f. 371, op. 1, spr. 39, ark. 254–255 zv. (in Ukrainian).